

Zwagers aan het Spaanse hof,
vredesgezanten in de Nederlandse Opstand.
Jan van Noircarmes (†1585)
en Karel van Tisnacq jr. (†1597)

door

Violet SOEN

Abstract

This contribution underlines the importance of peace negotiations by two petty noblemen during the Dutch Revolt. The brothers-in-law Selles and Tisnacq shared high ranking positions in the Royal Archers Guard at the Spanish Court. Through their descent, titles and court functions, they were seen as crucial mediators, even if their negotiations did not always result into success. Yet this article shows that their embassies from Spain to the Netherlands, in 1578-1579 and 1592-1593, formed missing links between rather well-known bilateral diplomatic peace conferences between Philip II and his uprising Dutch vassals.

INLEIDING

Jan van Noircarmes en zijn zwager Karel van Tisnacq *junior* traden beiden op als bemiddelaars tijdens de opstand in de Nederlanden. Hun onderhandelingen werden echter overschaduwd door grotere vredesconferenties, waardoor ze geen plaatsje kregen in algemene beschrijvingen van de Nederlandse Opstand. Beide zwagers bleven ook in de schaduw van hun illustere familieleden. Jan van Noircarmes, baron van Selles, was de jongere broer van de grootbaljuw van Henegouwen, Filips van Sainte-Aldegonde, baron van Noircarmes, die als veldheer onder Alva roem verwierf. Karel van Tisnacq kon zich dan weer nooit meten met zijn gelijknamige vader, zegelbewaarder van de Nederlanden naast Filips II en voorzitter van de Raad van State in Brussel.

Hugo de Schepper beschreef onlangs nog de 'klassieke' hoogtepunten van verschillende verzoeningspogingen tijdens de Nederlandse Opstand (in oudere werken bekend als de Tachtigjarige Oorlog). Een

eerste vredesconferentie tussen de ‘vrije’ statenvergadering van Holland en Zeeland – de opstandelingen – en gezanten van de landvoogd vond plaats in Breda, van maart tot juli 1575. Een jaar later kwamen de Staten-Generaal op eigen houtje tot een *traktaat van peys* met de twee opstandige provincies en hun leider Willem van Oranje. Deze overeenkomst werd bekend als de Pacificatie van Gent, gesloten op 8 november 1576. Noodgedwongen ratificeerde de kersverse landvoogd Don Juan de Austria dit verdrag in het Eeuwig Edict van 12 februari 1577. Hij deed dat in de hoop de Staten-Generaal definitief tot een wapenstilstand te bewegen, maar Willem van Oranje en ook zijn geallieerden weigerden dit verdrag te erkennen. Onder meer daardoor voelde Don Juan zich al in juli 1577 genoodzaakt om het vredesinitiatief in te trekken en de citadel van Namen te bezetten. Ook in 1579 mislukten onderhandelingen in Keulen, ondanks de bemiddeling van keizerlijke gezanten. In hetzelfde jaar verzoenden de zogenaamde ‘Waalse’ provincies zich wel met Filips II in de Traktaten van Atrecht en Bergen (Mons). Pas in 1587-1588 onderhandelden diplomaten van Alexander Farnese opnieuw over vrede met de Unie van Utrecht, ditmaal in Broekburg (Bourbourg). Keizerlijke gezanten bemiddelden andermaal in 1591-1592 (nog steeds onder Farnese) zowel in Brussel als in Den Haag. Onder landvoogd Ernst van Oostenrijk, verwelkomd als ‘vredesduif’, werden in 1594 nieuwe onderhandelingen aangeboden. Toch waren de aartshertogen (en de Spaanse kroon) pas tijdens de onderhandelingen in Rijswijk in 1608 bereid tot een tijdelijk vergelijk met de ‘rebellens’; in 1609 werd dit bezegeld met het Twaalfjarig Bestand.¹

Deze bijdrage toont aan dat contacten en netwerken van edellieden evenzeer leiden tot een beter begrip van de pacificatieproblematiek tijdens de Opstand, als bovenstaande diplomatieke peripetieën. Selles en Tisnacq waren bovendien beiden *gentilhombre de la boca* (tafelheer), met een leidinggevende taak bij de koninklijke schutters. Deze prestigieuze hof functie wordt niet meteen geassocieerd met politieke besluitvorming, en nog minder met vredesbemiddeling.² Hofgeschiedenis

¹ H. DE SCHEPPER, ‘Los Países Bajos y la Monarquía Hispánica. Intentos de reconciliación hasta la tregua de los Doce Años (1574-1609)’, in: A. CRESPO SOLANA en M. HERRERO SÁNCHEZ (red.), *España y las 17 provincias de los Países Bajos. Una revisión historiográfica (XVI-XVIII)*, 2 dln., Córdoba, 2002, dl. I, 325-354.

² A. ESTEBAN ESTRÍNGANA, ‘El ejército en Palacio? La jurisdicción de la guardia flamenco-borgoñona de corps entre los siglos XVI y XVII’, in: A. JIMÉNEZ ESTRELLA en F. ANDÚJAR CASTILLO (red.), *Los nervios de la guerra. Estudios sociales sobre el ejército de la Monarquía Hispánica (s. XVI-XVIII): nuevas perspectivas*, Granada, 2007, 191-230 en H. COOLS, ‘The Burgundian-Habsburg Court as a Military Institution from Charles the Bold to Philip II’, in: S. GUNN en A. JANSE (red.), *The Court as a Stage. England and the Low Countries in the Later Middle Ages*, Boydell Press, 2006, 156-168.

(*Court Studies*) gaat er echter van uit dat, op zijn minst vóór de helft van de zeventiende eeuw, de opdeling tussen hof en politieke besluitvorming eerder beantwoordt aan ons modern aanvoelen dan aan de historische realiteit.³ Ook het artikel van Birgit Houben in deze jaargang toont de verwevenheid van hof en politiek aan.

ZWAGERS AAN HET HOF

Er bestaan heel wat misverstanden over Selles' afkomst en levensloop.⁴ Jan van Sainte-Aldegonde (of van Noircarmes), heer van Basinghien en later baron van Selles⁵, stamde uit een oud Artesisch geslacht met wortels in Sint-Omaars. De Aldegondes konden de Bourgondisch-Habsburgse staatsvorming omzetten in een hogere sociale status. Grootvader Nicolaas werd kamerheer van Karel de Stoute en diens zoon Jan van Noircarmes *senior* kamerheer van keizer Karel V. Ook buiten het hof kon de familie haar invloed uitbreiden: in Artesië verwierf ze tijdens de zestiende eeuw een reeks nieuwe heerlijkheden.⁶ Over Selles' jeugd of opleiding is helaas niets bekend, maar zijn brieven verraden wel de vertrouwdheid met klassieke talen en denkkaders.

³ R. G. ASCH en A. M. BIRKE (red.), *Princes, Patronage, and the Nobility. The Court at the Beginning of the Modern Age c. 1450-1650*, Oxford, 1991 en J. ADAMSON (red.), *The Princely Courts of Europe. Ritual, Politics and Culture Under the Ancien Régime 1500-1750*, Londen, 2000.

⁴ E. DE BORCHGRAVE, 'Noircarmes, Jean de', *Biographie Nationale* [BN] 15, Brussel, 1899, 180-184 bevat meerdere onjuistheden; *Apologie van Willem van Oranje. Hertaling en evaluatie na vierhonderd jaar, 1580-1980*, J.E. VERLAAN, 1980, p. 136, voetnoot 59. *Apologie of Verantwoording van de prins van Oranje 1581 gevolgd door het Plakkaat van Verlating 1581*, J.E. VERLAAN en A. ALBERT (ed.), Nieuwkoop, 1980, p. 140, voetnoot 59. Over Selles suggereerde Verlaan foutief dat het misschien handelde over één van de katholieke afgezette heren waarover Oranje het in de volgende passage had. Verlaan gaf dezelfde verontschuldiging op bij zijn uitgave van het Plakkaat van Verlatinge. 'Of de Heer van Selles (waarschijnlijk De Celles) tot de afgezette heeft behoord, heb ik niet kunnen nagaan'.

⁵ V. SOEN, 'Noircarmes (Sainte-Aldegonde), Jan (of Johan) van', *Nationaal Biografisch Woordenboek* 18, Brussel, 2007, 699-704, ter vervanging van E. DE BORCHGRAVE, 'Noircarmes, Jean de', *Biographie Nationale* [BN] 15, Brussel, 1899, 180-184, een biografische bijdrage van José Eloy Hortal Muñoz is ter perse in de *Diccionario Biográfico Español*, zie voorlopig diens summier biografie in: J. MARTÍNEZ MILLÁN, *La monarquía de Felipe II. La Casa del Rey*, 2 dln., Madrid, 2005, dl. II, 408.

⁶ J. DE VEGIANO en J. DE HERCKENRODE, *Nobiliaire des Pays-Bas et du comté de Bourgogne*, 3 dln., Gent, 1865, dl. III, p. 1712-1713. Uit zijn huwelijk met Marie de Rubempré kreeg Jan sr. vier kinderen: Filips, Jan, Marie en Jeanne.

Jans oudere (en enige) broer, Filips van Sainte-Aldegonde, baron van Noircarmes,⁷ was één van de weinige Nederlandse edellieden die het regime van Alva steunden. Het leverde hem het grootbaljuwschap van Henegouwen op, net als het voorzitterschap van de Raad van Financiën en een zitje in de Raad van Beroerten. In de militaire campagne van 1572 werd hij ook nog eens aanvoerder van de artillerietroepen. Noircarmes zou echter steeds meer afstand nemen van Alva's politiek en strategie. Hij bepleitte vredesonderhandelingen om een eindeloos conflict te vermijden.⁸ Beide broers waren ridder in de militaire orde van Calatrava, een middeleeuwse ridderorde die door Ferdinand van Aragón tot een instrument van koninklijke loyaliteit was omgevormd.⁹ Filips van Sainte-Aldegonde stierf bij het beleg van Alkmaar op 3 maart 1574. Vanaf toen voerde Selles de titel van Noircarmes, omdat zijn neefjes nog minderjarig waren.¹⁰

Selles werd hoveling, net als zijn grootvader en vader. Zeker omstreeks eind 1557 werd hij luitenant-kapitein van de koninklijke schutters (de *archeros de corps*) onder Filips van Montmorency, graaf van Horn.¹¹ Ten laatste in 1568 kreeg hij eveneens de prestigieuze titel van *gentilhombre de la boca*. Hoewel het hof in 1559 naar het Iberische schiereiland verhuisde, keerde Selles af en toe naar de Nederlanden terug. Zo werd hij in de zomer van 1568 door de koning naar Frankrijk gestuurd, maar meteen plande hij ook 'un tour au pays de pardela'.¹² Bij

⁷ E. DE BORCHGRAVE, 'Noircarmes, Philippe de Sainte-Aldegonde, seigneur de,' BN 15, Brussel, 1899, 784-789 en vooral M. BAELDE, *De collaterale raden onder Karel V en Filips II (1531-1578): Bijdrage tot de geschiedenis van de centrale instellingen in de zestiende eeuw*, Brussel, 1965, 310-311.

⁸ G. JANSSENS, *Brabant in het verweer. Loyale oppositie tegen Spanje's bewind in de Nederlanden van Alva tot Farnese 1567-1578* (Standen en Landen 89), Kortrijk/Heule, 1989, 230-233 en J.E. HORTAL MUÑOZ, *El manejo de los asuntos de Flandes, 1585-1598*, (vooralsnog onuitgegeven) proefschrift, Universidad Autónoma de Madrid, 2004, 31-33.

⁹ Merced aan Selles 'del abito de la orden de Calatrava', 23/03/1567: Biblioteca Nacional de España [BNE] Hsvez 781 fol. 114. In 1540 was de orde gesecculariseerd, en later werd ook de gelofte van armoede afgeschaft, waardoor de orde een bron van inkomsten voor de ridders én de kroon werd.

¹⁰ Op de lijst van 1574 van *Gentilhombres de la boca y casa presente* staat Selles reeds als Noircarmes: Biblioteca Francisco Zabálburu in Madrid [BFZM], Altamira carpeta 185 doc. 174.

¹¹ J. E. HORTAL MUÑOZ, 'Las guardas palatino-personales de Felipe II', in: J. MARTÍNEZ MILLÁN en F. FERNÁNDEZ CONTI (red.), *La monarquía de Felipe II. La Casa del Rey*, 2 dln., Madrid, 2005, dl. I, 453-506, in het bijzonder p. 462-464.

¹² Ook Hopperus gaf Selles een brief mee voor Alva: zie Hopperus aan Alva, 27/06/1568: Archivo de los Duques de Alva, in Palacio Liria in Madrid [ADA] Caja 38 n° 50.

zijn terugkeer in Madrid eind september bezorgde hij brieven van Alva¹³ aan de koning, maar hij had ook brieven bij voor de baron van Montigny, de gevangen gezette broer van Horn.¹⁴ Toch is Selles nooit kapitein van de schutters geworden, ook niet na de executie van Horn in 1568. De post bleef gewoon vacant, waardoor Selles *de facto* wel de taken van kapitein overnam. In 1569 vroeg Selles aan Filips II om de benoeming van zijn broer Filips tot kapitein, maar die vraag werd niet gehonoreerd.¹⁵

Aan het hof leefde Selles ongehuwd samen met Catharina van Tisnacq. Hij had haar graag gehuwd, want 'voor de ogen van de wereld en God waren ze al getrouwd, maar enkel nog niet door handen van clerici'.¹⁶ Om ongekende redenen stond zijn broer dat niet toe. Was dit omdat de Tisnacqs van jongere adel waren? In 1567 vroeg Selles aan secretaris Antonio Pérez om zijn broer te overhalen door koninklijke tussenkomst. Bij die gelegenheid gaf hij zelfs toe dat het huwelijk al geconsumeerd was, iets wat hij voordien 'por la honrra de la moça' (voor de eer van het meisje) verborgen had gehouden.¹⁷ Maar bij de dood van Filips in 1574 was het huwelijk nog steeds niet voltrokken. Vanaf dan vroeg Selles herhaaldelijk de koninklijke toestemming om naar de Nederlanden terug te keren om er te huwen. Vanaf juni 1577 stemde Filips II in met Selles' vertrek, maar niet voordat er een plaatsvervanger was gevonden.¹⁸

Door Catharina raakte Selles verzwagerd met de Tisnacqs (zelden hoort men Tissenaecken). Keizerlijk stalmeester Simon van Tisnacq was op 20 oktober 1527 in Burgos geridderd. Zijn zoon Karel van

¹³ Traduccion de la carta que el Emperador ha escrito en 22 de Julio 1568 al Duque de Alva de la qual su Excelencia ha embiado copia con el despacho que truxo Mossr. de Selles: Archivo General de Simancas [AGS] E[stado] 659 fº 73.

¹⁴ Hélène van Melun aan Floris van Montmorency, baron van Montigny, 22/07/1568: AGS E 534 (los stuk, origineel, meegebracht door Selles).

¹⁵ J. E. HORTAL MUÑOZ, 'Las guardas palatino-personales de Felipe II', op. cit., 464.

¹⁶ Selles aan Antonio Pérez, 1567: AGS 535 fº 232.

¹⁷ Selles aan Antonio Pérez, 1567: AGS 535 fº 232.

¹⁸ A. REPETTO ÁLVAREZ, 'Acerca de un posible segundo gobierno de Margareta de Parma y el cardenal Granvela en los estados de Flandes', *Hispania. Revista española de historia* 32 (1972), 379-475, 425-426; Gabriel Zayas aan Filips II, 12/04/1576: L.-P. GACHARD, *Correspondance de Philippe II sur les affaires des Pays-Bas publiée d'après les originaux conservés dans les Archives royales de Simancas*, 6 dln., Brussel/Tongeren, 1848-1936, dl. IV, 59-61 (1576) [voortaan GACHARD, *CPhII*]; Filips II aan Don Juan, 04/06/1577: GACHARD, *CPhII* IV, 386-387 (2011). Het koppel kreeg één dochter, Louise van Sainte-Aldegonde, barones van Selles (die huwde met Michel de Roisin, grootbaljuw van Oudenaarde).

Tisnacq *senior* studeerde rechten en begon een *cursus honorum* binnen de justitie- en collaterale raden. Eerst was hij buitengewoon en later gewoon raadsheer binnen de Raad van Brabant; vanaf 1549 was hij gewoon lid van de Geheime Raad en vanaf 1555 lid van de Raad van State. In 1559 werd hij tot zegelbewaarder naast de koning benoemd en hij volgde Filips II naar Spanje. Hoewel hij al sinds 1565 voorgesteld werd als voorzitter voor de Raad van State, benoemde de koning hem in 1569 tot hoofdvorzitter van de Geheime Raad. Karel *senior* huwde met Catharina de Boisot, uit een familie die een raadsheer later omschreef als 'gente nueva y de poco aca ennoblecidos por sus servicios y son naturales del Ducado de Borgoña' ('de familie Boisot, pas recent in de Nederlanden geadeld voor hun diensten, en afkomstig uit het Vrijgraafschap Bourgondië').¹⁹

Karel *junior*, omstreeks 1550 in Brussel geboren, was hun eerste kind.²⁰ Bij diens meerderjarigheid zorgde zijn vader ervoor dat hij in de koninklijke wacht werd opgenomen. Het is niet duidelijk of Karel in 1567 in Alva's gevolg naar de Nederlanden afreisde.²¹ Ten laatste vertrok hij in 1570 met zijn vader naar Brussel. Karel kreeg toen in ieder geval de functie van luitenant aan het Leenhof van Brabant (*Cour féodale de Brabant*). Bij de militaire campagne van 1572-1573, diende hij Alva in het beleg van Bergen en Haarlem, maar ook 'en las jornadas y viajes que se han offrescido' ('de veldtochten en reizen die zich aanboden').²² Na de dood van zijn vader op 17 april 1573 vertrok Tisnacq opnieuw naar Spanje 'omdat zijn vader hem weinig geld naliet'.²³ De

¹⁹ Jan Fonck aan Filips II, 13/6/1582: Archivo Histórico Nacional [AHN] Estado leg. 6441, fol. 16.

²⁰ Karel van Tisnacq *senior* (?-17/04/1573): advocaat-fiscaal, daarna raadsheer en rekenteester Raad van Brabant, raadsheer Raad van State, zegelbewaarder bij Filips II (1559-1573), schatbewaarder Gulden Vlies (1562), in de brieven van Segovia aangewezen als hoofd Geheime Raad (1565, uitoefening vanaf 1570 tot 1573). Zie: J. LEFÈVRE, 'Tisnacq (Charles de) ou Van Tissenaecken', BN 25, Brussel, 1930-1932, p. 334-340 en M. BAELDE, *De collaterale raden*, op. cit., Brussel, 1965.

²¹ J.E. Hortal Muñoz in de bijdrage voor de *Diccionario Biográfico Nacional*.

²² Karel van Tisnacq (jr) aan Juan de Albornoz, 16/7/1573: ADA Caja 52 n° 90 (Spaans, origineel).

²³ Karel van Tisnacq (jr) aan Alva, 22/4/1573: ADA Caja 52 n° 88: 'no aviendo mi padre a quien Dios perdone en treynta y tantos años que a servido a su Magestad mejorado su hazienda de un maravedi, antes nos la dexa empeñada y otra herencia no sino sus trabajos y servicios hechos a su Magestad por ende y por no tener otro recurso ny mas conveniente medio que V.Exa. como quien mejor que nadie sabe lo que ha servido supplico a V.Exa. como quien mejor que nadie sabe lo que ha servido supplica a V.Exa. sea servido hazernos merced con ser nuestro intercessor a que su Magestad muestre su Real liberalidad a esta casa tan desolada, paraque podamos passar la vida honradamente y como hijos de tal padre y quien sirvio a tal Rey y paraque tenga yo posibilidad de continuar en el servicio de su Magestad en todo lo que se offresciere conforme a la obligacion que tengo como

gentilhombre de la boca nam in Madrid opnieuw zijn plaats als lid van de koninklijke wacht in.²⁴ Hij vroeg de hertog van Alva en diens secretaris Juan de Albornoz om 'gages de ausencia' ('soldij in afwezigheid') te verkrijgen.²⁵

Niet toevallig werd Tisnacq in 1578 benoemd tot kapitein *ad interim* van de koninklijke wacht. Op dat moment vertrok zijn (toekomstige) zwager met een vredesmissie naar de Nederlanden. Er was dus broodnodig vervanging nodig. Toch wou Filips II hem niet definitief benoemen en ondertussen bleef (de afwezige) Selles diens luitenant. Karel *junior* ontpopte zich al vlug als een autoritaire kapitein die zijn voorrechten en jurisdictie verdedigde. Het conflict escaleerde in 1586 toen de *archeros* om zijn ontslag vroegen.²⁶ Toch bleef Tisnacq na zijn ontslag in 1588 aanzien genieten; daarvan getuigt zijn benoeming tot ridder in de militaire orde van Calatrava in 1590.²⁷ Vanaf 1591 lijkt *chevalier Tisnacq* de terugkeer naar de Nederlanden te overwegen, waarop Filips II verscheidene malen aan Farnese een eervolle benoeming voor hem vroeg.

In zijn *Apologie* duidde Willem van Oranje de baron van Selles aan als tafelheer en luitenant van de koninklijke schutters.²⁸ In de vroegmoderne samenleving, waar hoffuncties, eer en invloed nauw samenhangen, was deze titel (en functie) vanzelfsprekend belangrijk. De wacht vormde aan ieder Europees hof een belangrijk middel om de majesteit van de vorst te onderstrepen. In tijden van politieke instabiliteit moest de wacht *les deux corps* van de koning ook letterlijk beschermen. In tijden van rust moest de wacht dan weer bijdragen tot de welvaart van de 'republiek'.²⁹

hasta aqui lo he hecho. Assy suplico a V.Exa. nos tenga siempre de su mano como a sus criados con que obligarnos ha de rogar a Dios por la prosperidad y salud de V.Excia. cuya Illma y Exma. persona y casa de Nuestro Señor guarde y en estado acreciente como V.Exa. dessea.

²⁴ *Gentilhombres de la boca y casa presente*: BFZM Altamira cpt. 185 doc. 174.

²⁵ Karel van Tisnacq jr. aan Juan de Albornoz, 16/7/1573: ADA Caja 52 n° 90 (Spaans, origineel).

²⁶ J. E. HORTAL MUÑOZ, 'Las guardas palatino-personales de Felipe II', op. cit., 464-468.

²⁷ Dossier Karel van Tisnacq jr. (1590) in AHN, Ordenes Militares, Calatrava Caballeros, Exp. 2579.

²⁸ WILLEM VAN ORANJE, *Apologie ov deffense de tresillustre Prince Gvuillavme... Prince d'Orange*, Delft, 1581, 69. W.P.C. KNUTTTEL, *Catalogus van de pamfletten-verzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek*, 10 dln., 's-Gravenhage, 1890-1920, nr. 554 (hierna wordt enkel het catalogusnummer van deze verzameling opgegeven als 'K. 554').

²⁹ A. ÁLVAREZ-OSSORIO ALVARIÑO, 'Las guardas reales en la corte de los Austrias y la salvaguarda de la autoridad regia', in: J. MARTÍNEZ MILLÁN en S. FERNÁNDEZ CONTI (red.), *La monarquía de Felipe II: la casa del Rey*, Madrid, 2005, 430-453.

Politiek-theoretische traktaten schreven voor dat een vorst als 'goede vader' van zijn onderdanen moest optreden en de eendracht tussen hen moest bewaren, door 'naturales' van zijn diverse territoria in zijn wacht op te nemen. De *guarda de los archeros de corps* nam die functie gedeeltelijk op voor de Nederlanden. Omdat voornamelijk *flamencos* (uit de Zeventien Provinciën en het Vrijgraafschap Bourgondië) tot de wacht werden toegelaten, werd ze ook wel *Guarda Flamenca* genoemd. De wacht speelde zo een rol in het integreren van de Nederlanden in de samengestelde Spaanse monarchie. Door hun functie en hun verblijf aan het koninklijke hof waren mannen als Selles en Tisnacq als *naturales del pais* belangrijke tussenpersonen tussen de koning en de Zeventien Provinciën. Hun heen- en weergereis werd spontaan aangegrepen voor diplomatieke opdrachten.

DE VREDESONDERHANDELINGEN VAN JAN VAN NOIRCARMES, BARON VAN SELLES

Zowel het *Plakkaat van Verlatinge* als de *Apologie* van Willem van Oranje noemen Selles' vredesonderhandelingen als een reden voor blijvend verzet tegen Filips II.³⁰ Nochtans is de missie van Jan van Noircarmes in de historiografie in de vergetelheid geraakt.³¹ De vredesonderhandelingen van Selles vormen de *missing link* tussen het Eeuwig Edict in 1577 en de Traktaten van Atrecht en Bergen in 1579. Nadat Don Juan de citadel van Namen in juli 1577 innam, wou de koning Margaretha van Parma en Granvelle als vredebrengende bemiddelaars zenden.³² Toen Don Juan zich verzette tegen dit plan, zond de koning Selles met een verzoenende boodschap.³³ Reeds in 1576 was Selles'

³⁰ *Placcaet vande Staten generael vande geunieerde Nederlanden: byden welcken ... men verclaert den coninck van Spaegniën vervallen vande Ouerbeyt ende Heerschappije van dese voors. Nederlanden*, Antwerpen, 1581, B4v en WILLEM VAN ORANJE, *Apologie*, op. cit., K 554, 69.

³¹ Behalve: G. JANSSENS, *Brabant in het verweer*, 369-371, in het bijzonder p. 369, voetnoot 165. Om aan deze lacune te voorzien: de tekstuitgave en bespreking: V. SOEN, 'De vreemde wendingen van de vredesmissie van Jan van Noircarmes, baron van Selles (1577-1580). Een vredesgezant worstelt met de Pacificatie van Gent', *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis* 171 (2005), 135-192.

³² REPETTO ALVAREZ, 'Un possible segundo gobierno', op. cit., 425-426.

³³ Filips II aan Don Juan, 01/09/1577: AGS, E. 571, f° 56; cf. LEFÈVRE, *CPhII* I, 39-42 (80). Filips II aan Don Juan, 11/09/1577: AGS E 571 f° 88; cf. LEFÈVRE, *CPhIII* I, 57-58 (108). Filips II aan Don Juan, 25/09/1577: AGS, E. 571, f° 110; cf. LEFÈVRE, *CPhII* I, 66 (118).

naam gevallen in verband met een missie om de komst van Don Juan voor te bereiden.³⁴

Antonio Pérez vroeg in het najaar van 1577 aan Selles om zijn 'remedies' voor de Nederlanden in een memorandum uiteen te zetten. Daarvoor maakte Selles eerst een analyse van de situatie in de Nederlanden, de gewone manier van opstel in dergelijke teksten. Volgens hem was de oorzaak van het aanhoudende geweld de arrogantie van de adel, maar ook hun té harde bestraffing. Vóór Alva's aankomst in de Nederlanden was de orde bijna hersteld maar erna ging die bijna volledig verloren. Selles raadde een dergelijke harde aanpak in de toekomst af. De positie van de adel lag Selles nauw aan het hart, omdat zij de 'steunpilaren van een afwezige koning waren'. Volgens hem werkte Don Juan met personen samen die verdacht waren door hun medewerking met de vorige landvoogden.³⁵

Selles meende dat onderhandelingen met de rebellen op lange termijn vrede zouden brengen; misschien was die idee door de bemiddelingspogingen van zijn broer geïnspireerd. Volgens Selles moest de koning vermijden 'zijn territorium te willen veroveren', want dan verloor men 'de geesten' van de mensen. Door de troepen van Don Juan te demobiliseren, zou men pas echt tonen dat men het 'verleden wou vergeten'. Vrede was onder elke omstandigheid te verkiezen boven oorlog.³⁶

Zo werd Selles met een vreedevolle boodschap op pad gestuurd. Hij moest aan de opstandelingen verklaren dat de koning toch vrede en de *voie de douceur* wou, ondanks de hernieuwde oorlogsmanoeuvres van Don Juan. Daartoe mocht hij gratie, pardon en amnestie (*oubli du passé*)³⁷ en een 'terugkeer naar de situatie onder Karel V' beloven. Maar de verzoenend opgestelde instructies vermeldden niet dat Selles ook moest proberen om de Pacificatie van Gent van de onderhandelingstafel te vegen, hoewel die voordien nog aanvaardbaar leek. Bovendien moest hij aartshertog Matthias uit de Nederlanden, die intussen door

³⁴ I. HUYBERS, *Don Juan van Oostenrijk, landvoogd der Nederlanden*, 2 dln., Utrecht, 1913-1914, dl. I, 121 en 137-139.

³⁵ Selles aan Antonio Pérez, 26/10/1577: AGS E 570 P^o 111, uitgegeven in SOEN, 'De vreemde wendingen', 170-171. JANSSENS, *Brabant in het verweer*, p. 369 gebruikte dit stuk voor de kritiek op Alva.

³⁶ Ibid.

³⁷ V. SOEN, *Geen pardon zonder paus! Studie over de complementariteit van het koninklijk en pauselijk generaal pardon (1570-1574) en inquisiteur-generaal Michael Baius (1560-1576)* (Verhandeling van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, nieuwe reeks 14), Brussel, 2007.

belangrijke edellieden als alternatieve landvoogd naar de Nederlanden was gehaald, proberen te verwijderen.³⁸ Tenslotte moest Selles ook bij de prinsbisschop van Luik informeren hoe die zijn bemiddeling in het conflict zag.³⁹

Op 8 januari 1578 reisde Jan van Noircarmes af, samen met Catharina en hun dienaren.⁴⁰ Ze kwamen uitgerekend dan aan, toen Don Juan het staatse leger te Gemblours versloeg. Daarop verklaarde Selles aan de Staten-Generaal dat de koning niets anders vroeg dan 'twee punten': de erkenning van de katholieke religie en van zijn soevereiniteit. Hij suggereerde open te staan voor de staatse eisen⁴¹ maar zij hamerden vooral op het belang van de Pacificatie van Gent. Don Juan was hoogst ontevreden over dit onderhandelingsaanbod en wou zijn militaire demarches verderzetten.⁴² Toch liet de landvoogd de *lettres patentes* van Selles in Leuven drukken om de koninklijke verzoevende boodschap te verspreiden, want hij verdacht de Staten er (terecht) van dit niet te doen.⁴³

Totaal onverwacht suggereerde Selles op 18 februari 1578 om Farnese en Oranje als gijzelaars uit te wisselen.⁴⁴ Filips II leek geen pro-

³⁸ SOEN, 'De vreemde wendingen', 141-148.

³⁹ *Mémoire pour le Baron de Selles, lieutenant de la garde des archiers de sa Majesté de ce quil aura de dire et declairer de la part de Sad. Majesté a l'evesque de Liege*: ARA, Aud. 192/1, fol. 1.

⁴⁰ Arnould d'Ennetières aan Filips II, 8/01/1578: Algemeen Rijksarchief Brussel [ARA], *Audiëntie* 208, fol. 7.

⁴¹ 'Monsr. De Selles a dict, en cas que son instruction apporte quant et soy quelque diffe-
dence, qu'il déclarera aultre chose plus de contentement; quant les Estatz l'auront satisfait
de pointz de son instruction': geciteerd in N. JAPIKSE, *Resolutiën der Staten-Generaal van
1576-1609*, 4 dln., 's-Gravenhage, 1917-1970, dl. II, 39-40 (Resolutie 96) en 40
(Resolutie 98).

⁴² Don Juan aan Filips II, 07/02/1578: AGS E 576 P^o 16, zie SOEN, 'De vreemde wen-
dingen', 174-176.

⁴³ *Patenten oft opene brieven van mijn heere don Johan van Oostenrijke ... inhoudende den
laste ende comissie ghegeven by zijnder Mateyt de Baenreheer van Selles, edelman van zijnen
huysse ende lieutenant van zijne guardie van Archiers*, Leuven, 1578 (K. 337, Franse uitgave:
K. 336, cf. ARA Aud 580 fol. 88 en fol. 104).

⁴⁴ Alexander Farnese zou als 'borg' naar het staatse kamp vertrekken, zonder bewape-
ning of lijfwachten. Selles vond dit 'het meest geschikte middel' om de oprechtheid van de
koninklijke wil aan te tonen. Daartegenover vond hij het niet meer dan 'raisonnable' om
een andere prins, namelijk die van Oranje, op dezelfde manier in handen van Don Juan
uit te leveren. Waar hij de inspiratie haalde voor zijn idee, en of hij hierover anderen con-
sulteerde, is onbekend. Het idee ontstond ook niet als antwoord op de staatse brieven van
17 februari. Toen Selles wat later deze brieven in handen kreeg, probeerde hij paniekerig
zijn voorstel in hun antwoord te kaderen. Selles aan Staten-Generaal (18/02/1578): ARA
Aud. 581 fol. 168, uitgegeven in SOEN, 'De vreemde wendingen', 176-177, doc. 4.

blemen te hebben met Selles' voorstel: keurden de Staten-Generaal het voorstel af, dan zou voor iedereen duidelijk zijn wie de vrede in de weg stond.⁴⁵ De Staten-Generaal verklaarden inderdaad dat enkel een volledige terugtrekking van Spaanse troepen vrede zou brengen.⁴⁶ Begin maart 1578 begaf Selles zich dan (volgens zijn instructie) naar Luik, om daar bij prinsbisschop Gerard van Groesbeek te polsen hoe keizer Rudolf II een eventuele bemiddeling zag. Selles droomde van een officiële vredesconferentie en kreeg daarvoor zelfs de steun van de hertog van Gulik, Willem V de Rijke (1516-1592).⁴⁷

De Staten-Generaal voelden dat Selles' missie wel eens in hun nadeel kon keren en dat Don Juan profijt kon halen uit de situatie. Om die reden besloot de statenvergadering een strijdschrift op te maken waarin ze de 'ware' toedracht van Selles' onderhandelingen probeerden te reconstrueren. Het pamflet *Responce veritable aux lettres patentes et persuasions abusives de Don Jehan d'Autrice* toonde in 31 punten de onverengbaarheid tussen de Pacificatie van Gent en Selles' missie voor het herstel van de 'regering zoals onder Karel V'. In dat laatste scenario moesten de ketterplakkaten opnieuw in werking treden en de katholieke religie in Holland en Zeeland worden aanvaard, hetgeen tegen de Pacificatie inging.⁴⁸

Selles bleef bij zijn plan: hij stelde het Luikse Sint-Truiden (of een andere neutrale stad) voor als conferentieplaats en liet de nieuwsgierig-

⁴⁵ Filips II aan Selles, 16/03/1578: ARA Aud 1741, los stuk.

⁴⁶ Staten-Generaal aan Selles, 28/02/1578: P.C. BOR, *Oorsprongk, begin, en vervolgh der Nederlandsche oorlogen, beroerten, en borgerlyke oneenigheden; beginnende met d'opdracht der selve landen, gedaen by Keyser Karel den Vijfden, aen sijnen soon Konink Philippus van Spanjen, en eindigende ... 't jaer MDC*, 4 vol, Amsterdam, 1679-1684, Boek XII, fol. 19-20.

⁴⁷ Selles aan Staten-Generaal (18/03/1578): GACHARD, *Actes des États-généraux*, dl. I, 347 (nr. 1059).

⁴⁸ *Responce veritable aux lettres patentes et persuasions abusives de Don Jehan d'Autrice, donnees à Hevre le XV jour de Febvrier M.D.LXXVIII, Par laquelle se voit ouvertement la bonne intention des Estats generaule... A quoy sont jointes pour esclaircissement plus evident copies des lettres desdits Estat escrites à sa Majesté ensemble de l'instruction et lettres envoyees par sadite Majesté en lieu de responce par le Baron de Selles et de tout ce que depuis a esté traicté entre ledit Baron de Selles au nom de sadicte Majesté et lesdits Estats generaule*, Antwerpen, Christoffel Plantijn, [na 24 maart] 1578 (K. 338, Nederlandstalige versie K. 339). De voornaamste auteur is de jurist Elbertus Leoninus. Bespreking in: P.A.M. GEURTS, *De Nederlandse opstand in de pamfletten*, Utrecht, 1983, 158-163. De Staten-Generaal stuurden dit pamflet naar de prinsbisschop van Luik, de hertog van Gulik en de keizer om hun positie te versterken. JAPIKSE, *Resolutiën der Staten-Generaal*, dl. II, 42 (104) en Staten-Generaal aan Groesbeek, 27/03/1578: samenvatting in GACHARD, *Actes des États-généraux*, dl. I, 348-349 (1063).

heid opklaaien door te beloven dat hij nieuwe koninklijke brieven kon voorleggen.⁴⁹ Noodgedwongen besloten de Staten-Generaal op Selles' onderhandelingsaanbod in te gaan. Ze wilden hem eerst op 11 april in Leuven ontmoeten, maar uiteindelijk vond een 'eendagsconferentie' op 23 april in Mechelen plaats. De plaatselijke gezagdragers, de gouverneur Pontus van Noyelles⁵⁰ en de luitenant van het garnizoen, Maximiliaan van Hennin, graaf van Boussu⁵¹ waren de belangrijkste onderhandelaars vanwege de Staten-Generaal. Selles meende dat de Pacificatie van Gent overbodig zou worden, aangezien de koning de religieplakaten zou aanpassen.⁵² De staatse onderhandelaars verklaarden echter gehoord te hebben 'que Sa Majesté ne veut entendre au contenu de la pacification de Gand, pour y estre aulcuns articles scandaleux, et que, celles se maintenant, la religion se gêteroit'.⁵³ Hoewel de onderhandeling afsprong, bedankte Filips II zijn luitenant-kapitein persoonlijk voor de bewezen diensten.

Filips II had op dat moment reeds ingestemd met de algemene vredesonderhandelingen in Keulen, onder patronage van keizer Rudolf II. Don Juan zou het begin ervan niet meer meemaken, aangezien hij stierf op 1 oktober, waarna Alexander Farnese de landvoogdij overnam. Ondertussen leken steeds meer notabelen in Henegouwen en Artesië geneigd tot verzoening met de koning. Filips II suggereerde aan

⁴⁹ Selles aan Staten-Generaal (11/04/1578): samenvatting in GACHARD, *Actes des États-généraux*, vol. I, 352 (1074).

⁵⁰ Pontus van Noyelles, heer van Bours (?-1581): ondertekenaar Eerste Unie Brussel, vele zendingen voor Staten-Generaal naar de Waalse provincies en naar Hèze en Montigny, staats gouverneur voor Mechelen, speelde in 1579 een belangrijke rol bij de kortstondige reconciliatie van Mechelen met het koninklijke gezag, stierf bij het beleg van Doornik. G. MARNEF, *Het Calvinistisch Bewind te Mechelen*, Kortrijk/Heule, 1987, 90-92 en CH. PIOT, 'Noyelles (Pontus de)', BN XV, Brussel, 1899, 947-848.

⁵¹ Maximiliaan van Hennin, graaf van Boussu (1542-1579): opvolger van Oranje als stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht, gevangene van de Staten-Generaal vanaf de slag om Zierikzee tot de Pacificatie van Gent, nadien tot aan zijn dood aanhanger van de Staten. Zie: VAN DER AA, *Biografisch Woordenboek der Nederlanden*, III, Haarlem, 1852, p. 188-189.

⁵² *Mémoire que le barron de Selles supplie à mons(ieur) le comte de Boussu et députés des Estatz-généraux en la ville de Malines faire entendre auxdiis Estatz généraux, de ce que convient faire, suivant la bonne intention de Sa Majesté, pour parvenir à une bonne paix: le tout en conformité des lettres de Sadite Majesté écrites au baron de Selles du 22me et 15me de mars 1578 (23/04/1578):* ARA Aud. 580, fol. 224, Soen, 'De vreemde wendingen', 182-184, document 6b.

⁵³ 'Hij zei dat de koning nooit zou toestemmen met de inhoud van de Pacificatie van Gent, omdat als ze geldig bleef, de religie teloor zou gaan'. JAPIKSE, *Resolutiën der Staten-Generaal*, dl. II, 44-45 (R. 116).

Farnese dat hij Selles voor die onderhandelingen kon inzetten.⁵⁴ Hoewel Farnese eerst voorbehoud bij die keuze maakte⁵⁵, zond hij hem eind januari 1579 toch naar de onderhandelingen met de Unie van Atrecht. De landvoogdelijke diplomaten vroegen immers versterking van 'un personnaige de qualité' om over de Pacificatie van Gent te komen onderhandelen.⁵⁶ Farnese koos Selles uit 'aiant entendu de bouche du Roy Monseigneur avecq quelle sincérité il désire veoir ces pays hors de ces guerres civiles et misères'.

Tijdens die onderhandelingen profileerde Selles zich als een voorstander van de ratificatie van de Pacificatie van Gent, hoewel hij met het tegengestelde doel naar de Nederlanden was gezonden. Ook Farnese had hem verboden om de Pacificatie te aanvaarden.⁵⁷ Selles verbaasde zich erover dat de onderhandelaars nu geen toestemming hadden 'voor iets dat Don Juan én de koning reeds in het Eeuwig Edict hadden geratificeerd'.⁵⁸ Hij ging nog verder in zijn eigengereide optreden en negeerde Farneses nieuwe instructies.⁵⁹ Selles bereikte dat de landvoogd, die intussen daarvoor wel ook koninklijke toestemming had, met de Pacificatie van Gent instemde en dit ook aan de Staten-Generaal liet weten.⁶⁰ Toch gaf Farnese zijn onderhandelaars te kennen dat niets zijn beleg van Maastricht in het gedrang mocht brengen.⁶¹ Op 13 mei hadden de onderhandelaars een voorlopig akkoord, dat op 17 mei als Traktaat van Atrecht in de Sint-Vaastabdij definitief werd afgesloten. De Pacificatie van Gent werd in deze tekst aanvaard, net als

⁵⁴ G. JANSSENS, 'Pacification générale ou réconciliation particulière? Problèmes de guerre et de paix aux Pays-Bas au début du gouvernement d'Alexandre Farnèse (1578-1579)', *Bulletin de l'Institut Historique Belge de Rome*, 63 (1993), 251-278.

⁵⁵ Filips II aan Farnese, 21/11/1578: AGS E 575 f° 116, cf. LEFÈVRE, *CPhIII*, 425-426 (733). Farnese aan Filips II, 04/12/1578: AGS E 579 fol. 4; cf. LEFÈVRE, *CPhIII*, 443-444 (767).

⁵⁶ Farnese aan Moullart, 19/01/1579: ARA Aud. 581 fol. 188.

⁵⁷ Farnese aan Selles, 26/01/1579: ARA Aud 581 fol. 190 en Aud 192 fol. 36; LEFÈVRE, *CPhII*, 496-497 (844); Selles aan Farnese (11/02/1579): ARA Aud 192 fol. 43; LEFÈVRE, *CPhII*, 510 (869).

⁵⁸ Selles, Valhuon en Moullart aan Farnese (11/02/1579): ARA Aud 192 fol. 43v; LEFÈVRE, *CPhII*, 511.

⁵⁹ Zo negeerde hij de instructies van François de Moncheaux die door Farnese gezonden was. Selles aan Farnese, 15/02/1579: ARA Aud. 192 fol. 46; LEFÈVRE, *CPhII*, I, 514 (876).

⁶⁰ *Copie d'une lettre de l'Excellence du Prince de Parma, envoyée aux deputés de Provinces de ces Pays-Bas, estant assemblez en la ville d'Anvers*, Leuven, (12/03/1579) (ingebonden in ARA Aud. 581 fol. 227).

⁶¹ Farnese aan Valentin de Pardieu, heer van La Motte (12/03/1579): ARA, Aud. 192, fol. 53; samenvatting in LEFÈVRE, *CPhII*, I, p. 533 (nr.917).

het vertrek van de vreemde troepen en een opwaardering van de collaterale raden, die enkel door 'naturellen' zouden worden bemand.⁶² Na de verzoening van de Waalse provincies hielp Selles met Peter-Ernst van Mansfeld bij diens militaire ondernemingen rond Doornik. Hij trapte in een valstrik toen hij in januari 1580 Bouchain aanviel. Nog steeds in handen van de Staten-Generaal stierf hij roemloos in januari 1585.

DE BESCHEIDEN BEMIDDELINGSGOINGEN VAN KAREL VAN TISNACQ

De levensloop van Tisnacq is veel beter bekend dan die van Selles, maar zijn bemiddelingspogingen in de Nederlanden kregen evenmin weerslag in de literatuur.⁶³ Toch vormen zijn onderhandelingen in 1593 een belangrijke schakel tussen de keizerlijke bemiddeling in 1591-1592 en de vredesonderhandelingen onder Ernst van Oostenrijk in 1594. Deze vredesopgaven worden vaak als aparte gebeurtenissen behandeld⁶⁴, maar het zijn juist de bemiddelingspogingen van Tisnacq *junior* die ze laten aaneensluiten.

Rond april-mei 1592 vertrok *chevalier Tisnacq* naar de Nederlanden, evenwel zonder concrete opdracht, maar met het vooruitzicht van een *compania de cavallos* of een andere taak.⁶⁵ Na de dood van Farnese op 2 december 1592 had Karel van Tisnacq een belangrijker rol in de onderhandelingen met de rebellen dan op basis van zijn formele functies kon worden verwacht. In januari 1593 probeerde Tisnacq via de

⁶² *Recueil des lettres, actes et pieces plus signalees du progres et besogne fait en la ville d'Arras et ailleurs, pour parvenir à une bonne paix et reconciliation avec sa Maesté Catholique, par les Estatz d'Arthois et deputez d'Autres Provinces*, Bergen, 1579, K. 431. Tractaat van Atrecht (17/05/1579): ARA Aud. 591 fol. 11-18; ARA, Aud. 591bis, fol. 1-15; ARA, Aud. 581, fol. 252-257/258-261/262-265/266-268; schematisch samengevat in Bussemaker, *De Afscheiding der Waalsche Gewesten*, II, p. 497 ev. (nr. 51).

⁶³ Enkele vermeldingen in: J.E. Hortal Muñoz, *El Manejo de los asuntos de Flandes*, op. cit., 174-175. Het bronnenmateriaal is vrij beperkt want het bestaat bijna uitsluitend uit verslagen van Tisnacq zelf, of uit brieven van de graaf van Fuentes aan de koning (AGS E 604 f° 78-79, AGS E 606 f° 33-50, AGS E 2221 f° 104). Joseph Lefèvre meende deze brieven niet te moeten samenvatten in de *Correspondance de Philippe II*, omdat ze 'van geen belang' (dépourvu d'intérêt) waren: Lefèvre, *CPhII* IV, 173-174.

⁶⁴ Bijvoorbeeld in: De Schepper, 'Intentos'.

⁶⁵ Bij zijn vertrek op 22 april 1592 kreeg Tisnacq 50 *escudos* totdat hij een andere functie kreeg, AHN Estado libro 251 fol. 192v-193r: 'de todo lo qual tengo mucha satisfacion le he hecho merced como por la presente se la hago de 50 escudos de entretenimiento al mes en el entretanto que se le provee una compañía de cavallos sobre que se os escrive a parte o seda otro cargo con que aya de llevar mayor sueldo yo os encargo', zie ook J.E. Hortal Muñoz, *El Manejo de los asuntos de Flandes*, op. cit., 175, voetnoot 21).

secretaris van de *Consejo de Hacienda*, Don Martín de Idiáquez, te bereiken dat de belangrijke minister Juan de Idiáquez enkele memoranda over onderhandelingen met de rebellen bekeek.⁶⁶ Hij had toen al contacten met de opstandelingen over reconciliatie met de koning. Op het einde van de maand januari moet Filips II dan specifieke instructies met betrekking tot de onderhandelingen van Tisnacq hebben gegeven.⁶⁷ Tisnacq had in ieder geval voldoende vertrouwen in de koninklijke steun voor zijn onderhandelingen, want hij vroeg meermaals om geld 'para las inteligencias, mensajeros y viajes'.⁶⁸ Het kan ook zijn dat Karel deze zaken toen zelf extra onder de aandacht bracht, om zo zijn onderhandelingen over de tegemoetkomingen voor zijn geplande huwelijk met Madeleine de Trazegnies kracht bij te zetten.⁶⁹ Zij was de nicht van de overleden Jean de Trazegnies, een ridder van het Gulden Vlies.⁷⁰

Net zoals Selles was Tisnacq gewonnen voor onderhandelingen met de rebellen, zelfs al waren die het jaar voordien afgesprongen door de weigerende houding van de Staten-Generaal in Den Haag. Terwijl Selles iedere bestraffing afraadde⁷¹, meende Tisnacq dat onderhandelingen niet langer op basis van verzoenende beloftes moesten plaatsvinden, maar onder de dreiging van veroordeling (*fulminar*). Hij verwees daarvoor naar de mening van Otto Heinrich von Bylandt-Rheydt, baron van Rhede. Die had een tijd in den Haag verbleven maar hij had er weinig of niets bereikt. Sindsdien meende de baron van Rhede dat men de rebellen moest overtuigen door met de Rijksban te dreigen. Dat was een vreemd plan, want daarmee erkende men de afhankelijkheid van de opstandige gebieden van het Heilig Roomse Rijk, terwijl in 1548 de 'Bourgondische Kreis' daarvan formeel was losgemaakt.⁷²

⁶⁶ Karel van Tisnacq aan Martín de Idiáquez, 15/01/1593: AGS E 606 f° 33 (origineel)

⁶⁷ Zie de verwijzingen in het antwoord van Karel van Tisnacq aan Filips II, 6/3/1593: AGS E 606 f° 41.

⁶⁸ *Copia y descifrado del capítulo de carta de Carlos de Tisnacq*, 19/02/1593: AGS E 606 f° 43. Karel van Tisnacq aan Martín Idiáquez, 9/3/1593: AGS E 606 f° 46.

⁶⁹ Karel van Tisnacq aan Martín de Idiáquez, 15/01/1593: AGS E 606 f° 33 (original), Karel van Tisnacq aan Filips II, 29/03/1593: AGS E 604 f° 36 (origineel met aantekeningen van Filips II).

⁷⁰ Hij schreef daaromtrent aan de koning: 'para que mis hijos quedasen limpios de todo genero de reproche he querido antes tener consideracion a la lealtad de su linage que a buscar mayor hazienda'. Karel van Tisnacq aan Filips II, 29/03/1593: AGS E 604 f° 36 (origineel met aantekeningen van Filips II).

⁷¹ Soen, 'De vreemde wendingen', 172.

⁷² *Copia y descifrado del capítulo de carta de Carlos de Tisnacq*, 19/02/1593: AGS E 606 f° 43.

Vanaf januari 1593 had Tisnacq contactpersonen in rebelse gebieden. In maart kwam er een 'mensagero expreso de los principales que gobiernan los estados avisando que ay disposicion de poder tratar de concierto y reconciliacion los Rebeldes con el Rey nuestro señor' ('speciale gezant van de notabelen die de Staten regeren, met het bericht dat er een goede gezindheid bestond om over overeenstemming en verzoening van de rebellen met de Koning te onderhandelen'). Zodra ze hem geloofsbrieven zouden tonen, wou Tisnacq opnieuw contact met Fuentes opnemen.⁷³ Tegen mei leken de contacten beperkt tot de Zeeuwse eilanden, maar ook voor deze beperkte onderhandelingen toonde Fuentes zich beducht.⁷⁴

Het kritieke punt was de eis van de opstandelingen om enkel met onderhandelaars van de loyaal gebleven staten te overleggen, zonder koninklijke interventie. Deze eis toont dat Tisnacqs onderhandelingen de schakel vormen tussen de onderhandelingen van de keizerlijke bemiddelaars in 1591-1592 en de vredesonderhandelingen onder Ernst van Oostenrijk. In 1591 en 1592 weigerden de Staten-Generaal om onderhandelingen met 'españolizés' aan te vatten. In 1594 eisten ze dat de onderhandelingen met de Spaanse kroon door de loyaal gebleven Staten-Generaal geleid werd en niet door koninklijke diplomaten. Maar naar aanleiding van Tisnacqs berichtgeving schreef Filips II aan Fuentes dat hij geen vredesonderhandelingen wou zonder koninklijke onderhandelaars.⁷⁵ Op het verslag van Tisnacqs pacificatiestrategieën kwam te staan dat er voorlopig nog geen nood was aan dergelijke onderhandelingen. Desalniettemin gaf landvoogd Mansfelt aan twee raadsheren het bevel om zich blijvend over de vredeswens van de opstandelingen te informeren, en desgevallend, te onderhandelen.⁷⁶

Na een contact in Luik schreef Tisnacq nogmaals zijn opinies over onderhandelingen met de rebellen neer.⁷⁷ Daarin vond hij dat de keizer een voorstel moest doen aan Holland en Zeeland, omdat ze met hun antwoord ditmaal wel de deur hadden opengelaten. De koning

⁷³ Karel van Tisnacq aan Martin Idiáquez, 9/3/1593: AGS E 606 f° 46.

⁷⁴ Fuentes aan Filips II, 20/5/1593: AGS E 604 f° 74 (niet opgenomen in Lefèvre, *CPhII* IV, 173-174).

⁷⁵ Filips II aan Fuentes, 20/5/1593: AGS E 2221 f° 133 (minuut met aantekeningen Filips II), cf. Lefèvre, *CPhII* IV, 157 (nr. 422).

⁷⁶ *Toestemming van Mansfelt voor onderhandelingen met de rebellen aan Jan Vanderburcht en Drenkwaert*, 13/8/1593, Mansfelt aan Filips II, 21/8/1593: ARA Aud 199 fol. 107 (minuut, Frans), cf. Lefèvre, *CPhII* IV, 193 (nr. 154).

⁷⁷ *Copía de la relacion que ha hecho Carlos de Tisnac*, 1/5/1593: AGS E 604 f° 78, cf. Lefèvre, *CPhII* IV, 165-166 (nr. 448).

moest de handel met de rebellen verbieden. De loyaal gebleven provincies moesten worden bewapend om Holland en Zeeland schrik aan te jagen, maar een open veldslag moest zo veel mogelijk worden vermeden. In Holland en Zeeland wilden slechts een twintigtal mensen oorlog (waaronder het huis van Nassau) maar de rest wou vrede. Net zoals Selles benadrukte Tisnacq het belang om de inheemse adel tevreden te stellen. Misschien kon men de graaf van Buren, de 'gegijzelde' zoon van Oranje, laten overkomen uit Spanje om de verzoenende houding van de koning te bevestigen? In een andere brief meende hij al dat Buren een brief moest schrijven naar Maurits van Nassau. Bovendien vond hij dat iemand van 'koninklijke bloede' landvoogd moest worden 'para salir de este labyrintho' ('om uit dit labyrint te ontsnappen').⁷⁸

Tisnacq had bovendien instructies – ofwel van Filips II, ofwel van Fuentes – om belangrijke figuren uit de Nederlanden te consulteren over mogelijke 'remedies'. In februari 1593 vroeg Tisnacq aan de koning om uitnodigingsbrieven voor een informatieronde over 'de pacificatie van de Nederlanden'. Raadsheren Christoffel d'Assonleville en Jan Vander burcht en de bisschop van Antwerpen, Laevinus Torrentius namen deel aan die vergadering.⁷⁹ De zitting moet voor het einde van maart in Brussel plaatsgevonden hebben. Het geschrift 'tot glorie van God, de eer van Heilige Maria en de Kerk en de rust van de *Res Publica Christiana*' behandelde de klassieke pijnpunten van de 'justice' en 'police' in de Nederlanden. De magistraten moesten de algemene zaak dienen, en niet hun eigen geldbuidel. Clerici moesten op basis van kwaliteiten worden gekozen, en niet op basis van afkomst. Het belangrijkste aandachtspunt was echter de economische welvaart van de opstandige provincies. Men moest duidelijk maken dat de 'praesumptam foelicitatem non esse naturalem suam, sed accidentalem' was. Bovendien was het Spaanse gedoogbeleid voor de rijkdom van de Republiek verantwoordelijk, niet hun eigen economie. De koning moest ook de Hollandse handel op Spanje en Portugal stopzetten.⁸⁰

Onder Ernst van Oostenrijk kon Tisnacq deze adviserende rol niet verderzetten. Hij zou daarentegen als een soort informant voor fraudezaken fungeren.⁸¹ In 1596 zond Albrecht van Oostenrijk hem naar Spanje om de koning nader in te lichten over de oorlog. Van novem-

⁷⁸ Karel van Tisnacq aan Filips II, 6/3/1593: AGS E 606 f° 41.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ *Causa et rationes quibus moti hollandi...*: AGS E 606 f° 34.

⁸¹ Hortal Muñoz, 'El Manejo', 224.

ber 1596 tot januari 1597 wachtte hij in Calais op gunstige weersomstandigheden. Hij kwam uiteindelijk op 14 februari in Spanje aan, maar stierf kort daarna, zonder zijn missie te voltooien.

BESLUIT

In de laatste decennia verschoof de historiografie over de relaties tussen Spanje en de Nederlanden haar aandachtspunt van 'belangrijke gebeurtenissen' en 'bureaucratische instellingen' naar de rol van individuen en hun netwerken. Studies over patronage en het hof speelden daarin een pioniersrol. Vooral in de Spaanse historiografie kwam de klemtoon te liggen op de rol van 'machtelites' tussen Madrid en Brussel en de rol van het koninklijke hof bij de integratie van deze machtelites. Deze bijdrage toont aan dat functies aan het hof de vredesonderhandelingen tijdens de Nederlandse Opstand beïnvloedden, maar ook dat Nederlandse edellieden slechts deels binnen de Madrileense kaders handelden.

De aanwezigheid aan het hof betekende niet automatisch politieke invloed. Daarvoor speelden ook andere regels een rol, zoals onder meer de etiquette van de 'toegang' tot de vorst. Patronage had sowieso meer betrekking op de benoeming van personen en het verdelen van gunsten, dan op de grote vragen over oorlog, vrede en religie. In de Nederlanden handelden Selles en Tisnacq pas echt buiten de factiestrijd van het koninklijke hof. Ze hielden zich immers niet steeds aan hun instructies. Terwijl Selles de Pacificatie van Gent moest verhinderen, was hij verantwoordelijk voor de ratificatie ervan in het Traktaat van Atrecht. Interim-landvoogd Fuentes probeerde vredesonderhandelingen zoveel mogelijk te verhinderen, maar Tisnacq knoopte koppig toch contacten aan.

In het beleid tegenover de Nederlandse rebellen speelden geopolitieke, financiële, juridische, religieuze en militaire redenen. De zogenaamde Nederlanders aan het Spaanse hof hadden in dit debat een vaste positie als 'naturales del país', al werd hun advies niet altijd ter harte genomen. Daardoor bestaan een hele reeks memorialen over de pacificatie van de Nederlanden van raadsheren, zowel juristen als edellieden, uit de Nederlanden. De zegelbewaarder Joachim Hopperus was waarschijnlijk de meest bedreven man in dit genre. Voor de koning, en voor de zogenaamde 'junta de Flandes', schreef hij talrijke teksten over de '*verdaderos remedios para la pacificación*'. Daarin zette hij zowel zijn visie op de oorzaken van het conflict als op mogelijke oplossingen uiteen. Selles verwees dan ook expliciet naar de meningen van Hopperus

wanneer hij zijn 'remedios' voor de Nederlanden voor Antonio Pérez op schrift stelde. Ook de memorialen van Tisnacq vertonen verwantschap met het debat over de '*verdaderos remedios*'.

Hugo de Schepper toonde aan dat de vredesonderhandelingen geen bilaterale onderhandelingen tussen de rebellen en de Spaanse vorst waren. In de plaats daarvan ging het om een driehoeksverhouding tussen de Spaanse koning, zijn landvoogd in de Nederlanden en de Staten-Generaal (later hun regering in Den Haag). Maar naast deze officiële onderhandelingen bemiddelden ook particuliere gezanten, zowel van de koning, als van de landvoogd, de keizer, de paus of andere vorsten. Deze onderhandelingen in dit artikel van twee edellieden van bescheiden adel mogen niet over het hoofd worden gezien. Zo vormden de onderhandelingen van Jan van Noircarmes de brug tussen het Eeuwig Edict in 1577 en het Traktaat van Atrecht in 1579. De bemiddelingspogingen van Tisnacq vormden de *missing link* tussen de vredesonderhandelingen onder Farnese in 1591-1592 en Ernst van Oostenrijk in 1594.